



## XXIV ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС УЧНІВСЬКИХ РОБІТ «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ» ім. І. Б. МЕДВИНСЬКОГО (12–13 травня 2024 р.)

XXIV Всеукраїнський конкурс учнівських робіт «Історія і уроки Голокосту» ім. І. Б. Медвинського цьогогоріч відбувався в унікальній атмосфері дотичності до єврейської історії та культури, адже майданчиком для проведення став готель «Podol INN» при синагозі на вул. Щекавицькій у м. Києві. На конкурс було надіслано понад 60 робіт, з яких 39 потрапили до фінальної частини.

Учасники захищали роботи в чотирьох номінаціях: дослідницькій, просвітницькій, художній і творчій (до якої увійшли літературно-художні і музичні проекти). Наскрізною темою захистів, звісно, стали історичні паралелі із сучасною збройною агресією росії проти України. Два дні насиченої роботи пролетіли, як одна мить. Окрім захистів, учасники й учасниці мали змогу взяти участь у музично-філологічному практикумі, який провела історикinja Надія Уфимцева, і навчилися писати своє ім'я івритом. Наукові керівники і керівниці обговорили освітній потенціал виставки «Бабин Яр: Дзеркала смерті» з її автором, старшим науковим співробітником Музею історії міста Києва Віталієм Нахмановичем. Обов'язковими пунктами програми ста-

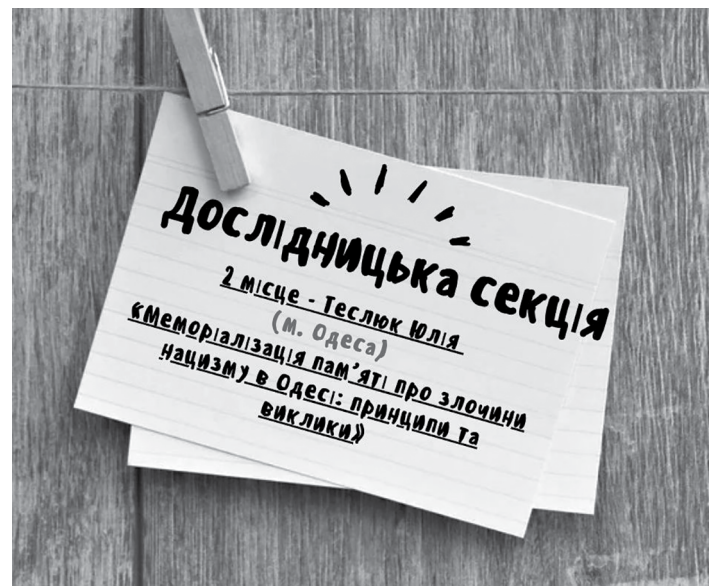
ли екскурсія до синагоги і лекція художниці і мистецтвознавиці Ірини Климової про історію єврейського мистецтва. Всі фіналісти відчували себе переможцями, але п'єдестал, на жаль, має лише три сходинки, тож журі довелося вибрати найкращих серед найкращих. Нововведенням цього року стали грошові сертифікати на освітні потреби для учасників, що посіли перше місце в кожній номінації.

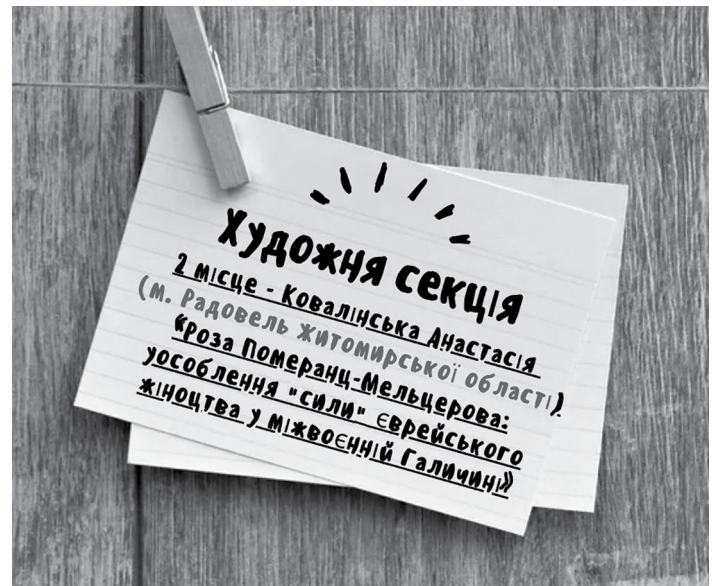
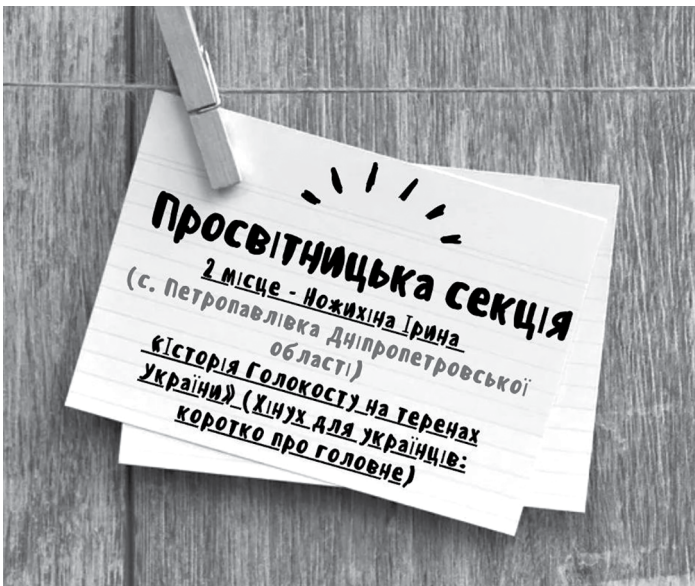
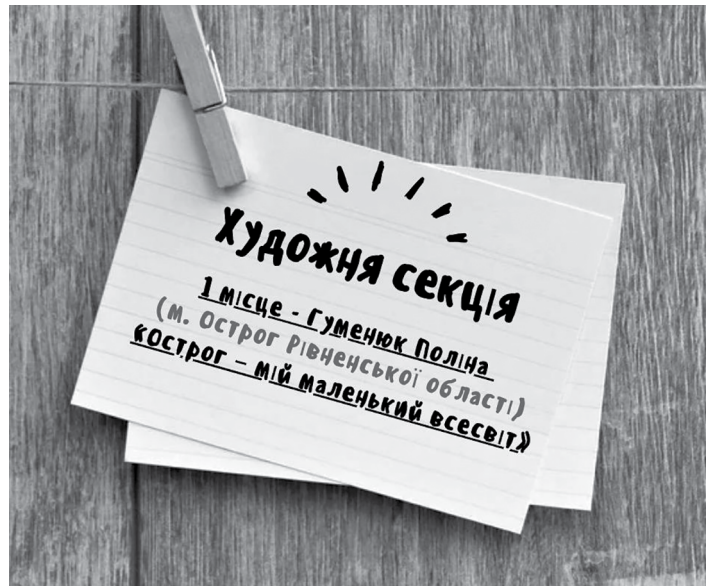
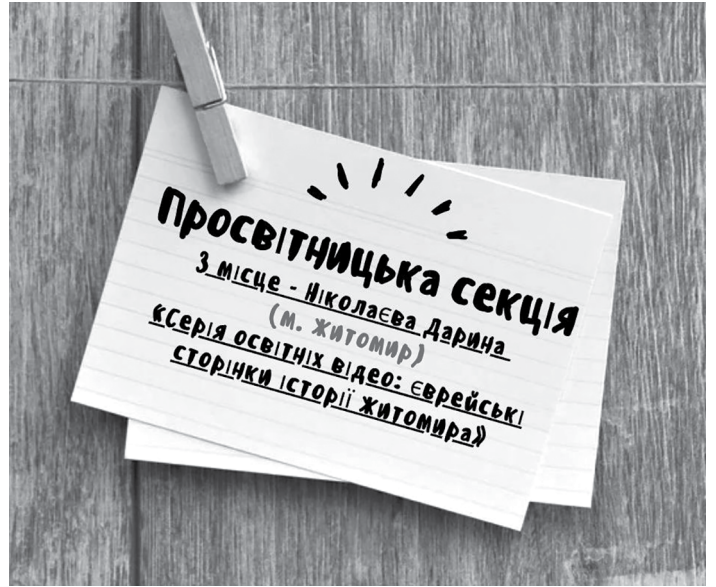
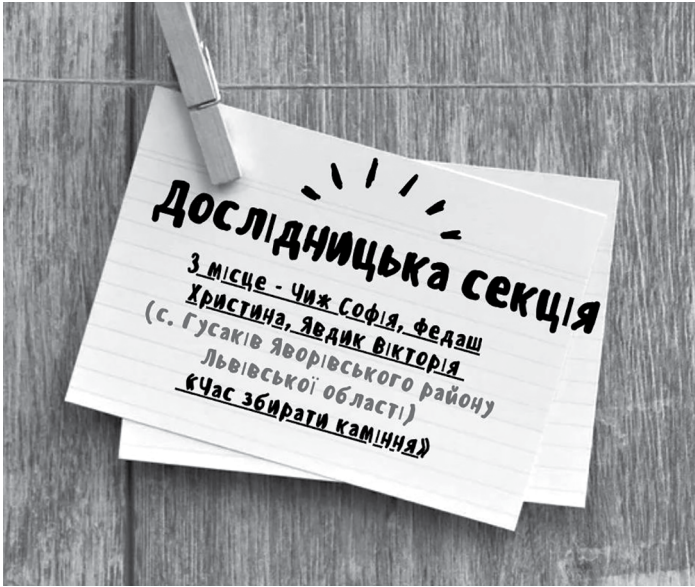
Ми висловлюємо величезну подяку всім учасникам і учасницям та їхнім наставникам і наставницям! Дякуємо кожному за зусилля, вкладені у створення робіт, які несуть у собі пам'ять та важливі уроки історії.

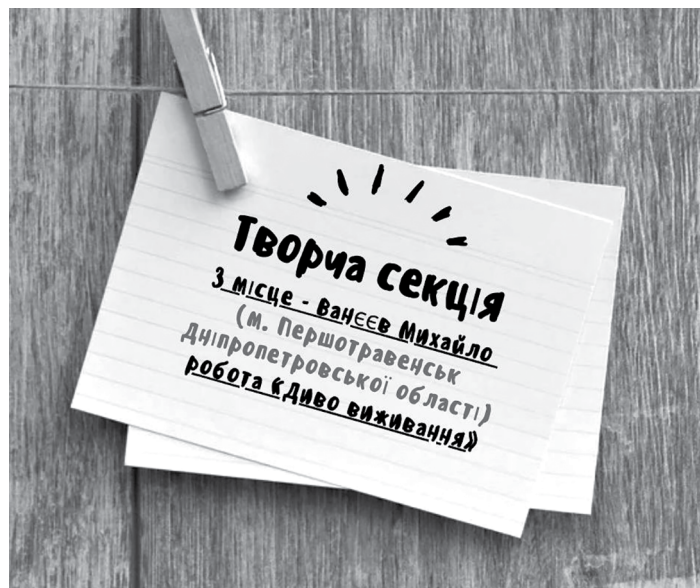
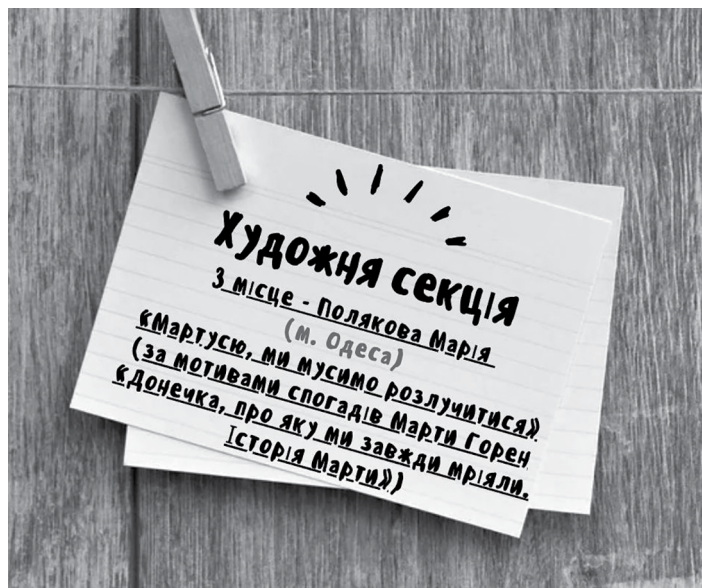
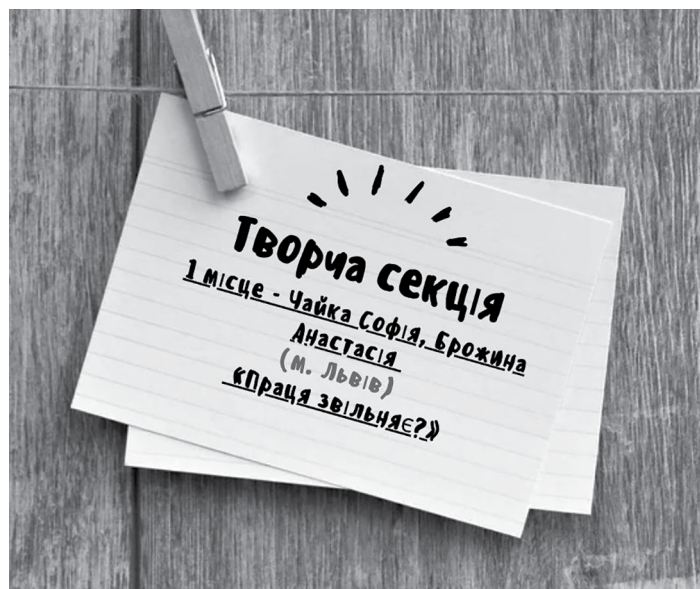
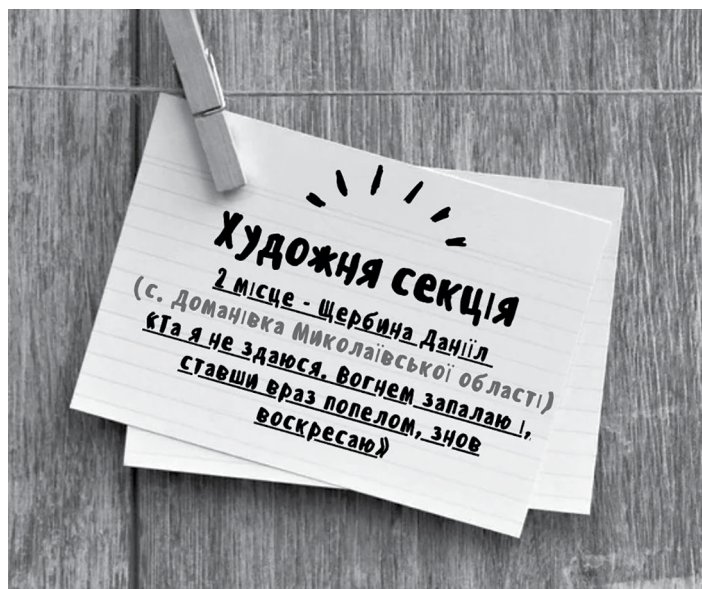
Ольга Лімонова,  
координаторка проєктів формальної освіти УЦВІГ

### ВІТАЄМО ПЕРЕМОЖЦІВ!

#### Результати XXIV Всеукраїнського конкурсу учнівських робіт «Історія і уроки Голокосту» ім. І. Б. Медвинського







## НАУКОВІ ПОДІЇ

### КРУГЛИЙ СТІЛ «ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТРАГЕДІЇ ГОЛОКОСТУ В ПАУ: АКТУАЛЬНІСТЬ, МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ» (2 травня 2024 р.)

2 травня 2024 р. в Пенітенціарній академії України у Чернігові відбувся круглий стіл «Вивчення історії трагедії Голокосту в ПАУ: актуальність, можливості та виклики», до якого доєдналися науковці та здобувачі вищої освіти ПАУ, директор Українського центру вивчення історії Голокосту, кандидат історичних наук Анатолій Подольський, голова єврейської громади Чернігова Олександр Чеван, представниця єврейського музею у Кракові Вікторія Мудрицька.

*Ukrainians now are in the process of learning about themselves: rethinking their culture, studying history and getting to know themselves. And you're doing a great job.*

(Едвард Серотта, директор Centropa)

Цілеспрямоване винищення єврейського народу у ХХ ст. знаходить відображення в контексті тих подій, які сьогодні переживає український народ. Адже Голокост євреїв став наслідком нацистського тоталітарного режиму і диктатури. Уроки трагедії актуальні для України, яка чинить опір рашизму сьогодні.

Пенітенціарна академія України — заклад вищої освіти сучасного європейського зразка, який активно залучає молодь до поширення знань про трагедії минулих поколінь і виховує свідоме й толерантне покоління, яке розуміє неприпустимість у сучасному світі жорстокості й дискримінації.

Про перспективи, які відкривають матеріали Centropa для освітнього процесу в ПАУ, на заході розповіла в. о. ректора Академії, кандидат історичних наук, доцент Юлія Петровська.

Під час круглого столу науково-педагогічні працівники поділилися своїм досвідом використання матеріалів Centropa в освітньому процесі, зокрема:

- *Аліна Квітка*, в. о. начальника відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва, кандидат педагогічних наук, презентувала методіку впровадження англійських матеріалів на прикладі фільму «Повернення до Рівного» на заняттях з англійської мови;
- *Алла Попружна*, доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін ПАУ, кандидат історичних наук, доцент, розповіла про використання методичних і документальних напрацювань Centropa на занятті з соціології девіантної поведінки.

Варто зауважити, що Академія активно долучається до міжнародних проєктів, які надають можливість розповісти світу історії попередніх поколінь українських євреїв. Про результати проєкту «Знати. Дбати. Пам'ятати», який здійснювався в ПАУ у 2021–2023 рр. за підтримки Українського центру вивчення історії Голокосту і Інституту вивчення та викладання Голокосту і прав людини ім. Ольги Ленгель (Нью-Йорк, США), на заході розповіла *Алла Попружна*.

У проєкті також взяли участь здобувачі вищої освіти ПАУ: *Олег Ющук*, *Катерина Антоненко*, *Олександр Ворушило* та *Ярослава Варламова*. У рамках заходу молодь презентувала зібрані відеоматеріали свідчень про Голокост, родинні



Учасники круглого столу

історії, пов'язані з трагедією. До обговорень та обміну досвідом долучились гості круглого столу.

Унікальності дводенній зустрічі надала авторська екскурсія «Чернігів єврейський», яку розробив і презентував помічник ректора *Ервін Міден*. Відвідини знакових місць пам'яті нашого міста поглибили відомості про особливості єврейської культури Чернігова і трагедію Голокосту в місті.

Перекладацький супровід візиту здійснювали співробітники відділу наукової діяльності та міжнародного

співробітництва: в. о. начальника відділу *Аліна Квітка* та молодший науковий співробітник відділу *Римма Шмельова*.

Дякуємо кожному, хто став частиною цього заходу в ПАУ і відкрив для себе цінність формування пам'яті поколінь. Адже уроки трагедії Голокосту – важливий етап самоідентифікації народу, застереження та засіб формування толерантного і правового суспільства.

*Джерело: сайт УЦВІГ*

## СЕМІНАР «ВЧИМОСЯ З МИНУЛОГО – ДІЄМО ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО: НАВЧАННЯ ПРО ІСТОРІЮ ГОЛОКОСТУ І ПРАВА ЛЮДИНИ» (18–19 травня 2024 р., м. Київ)

18–19 травня 2024 р. в м. Києві відбувся семінар «Вчимося з минулого – діємо заради майбутнього», що є спільним заходом Інституту вивчення та викладання Голокосту і прав людини ім. Ольги Ленгель і Українського центру вивчення історії Голокосту за фінансування Інституту ім. Ольги Ленгель.

Учасники з різних куточків України, з різним життєвим і професійним досвідом, з різними ідеями та думками, обговорювали важливі питання минулого, сьогодення і майбутнього, разом та індивідуально кожен для себе розробляли план дій.

Під час групової роботи було проаналізовано нові методи, підходи, виклики до навчання про історію Голокосту та права людини в контексті війни, що триває. Учасники й учасниці більше дізналися про міждисциплінарний підхід до навчання про Голокост, права людини та міжкультурної освіти; підкреслювали свою зацікавленість до видання навчальних матеріалів «Вчимося з минулого – діємо заради майбутнього»; обмінювалися ідеями, де, коли і як будуть користуватися посібником.

Завжди залишається важливою тема «Людська гідність, Голокост і права людини». А в сучасних умовах в учнів

і учениць з'являється все більше запитань щодо порушень прав людини.

Учасники підкреслили актуальність практикумів: «Українські євреї: історія, культура, спадщина», «Історія Голокосту на українських теренах в європейському контексті. Ключові поняття та проблеми, заперечення та викривлення Голокосту». Нікого не залишило байдужим обговорення вшанування пам'яті про Голокост сьогодні, історичні паралелі та актуальність комеморації.

Хоча програма і була дуже насиченою, два дні минули непомітно. Кожна і кожен відзначили, що змогли взяти в роботу багато корисних матеріалів та ідей для подальшої професійної діяльності.

Ми дякуємо всім за активну участь і небайдужість. Чекаємо на нові зустрічі і проєкти учасників.

*Інформація УЦВІГ*



*Учасники семінару*

Пропонуємо вашій увазі відгуки учасників.

\*\*\*

Дехто дивується, як українці тримаються. У нас є багато причин і факторів, що нас тримають. Ми беремо участь у різних проєктах, заходах, щоб перемикатися, не здаватися, діяти.

Семинар «Вчимося з минулого — діємо заради майбутнього: навчання про історію Голокосту і права людини», який є спільним заходом Інституту ім. Ольги Ленгель і Українського центру вивчення історії Голокосту, особисто для мене був таким «переключенням» і певним переосмисленням подій минулого в контексті сучасності. Спілкування з вчителями з різних регіонів є особливо цінним для мене, тому що це різний досвід, різні ідеї, різні думки, різні особисті історії, які надихають.

Дуже важливими були заняття про нові методи, підходи, виклики до навчання про історію Другої світової війни, Голокосту та права людини в контексті війни, що триває. Мені необхідні були нові інструменти для роботи з підлітками, і я їх знайшла під час навчання. У посібнику «Вчимося з минулого — діємо заради майбутнього» багато цікавих вправ і занять, які я обов'язково використаю.

Без знань про культуру, історію, життя євреїв неможливо вивчати тему Голокосту, тому завжди чекаю на такі практикуми, відчуваю свою недостатню обізнаність. Вдячна, що мала можливість дізнатися більше й отримати мотивацію для подальшого вивчення.

Цікавою була зустріч із Лесею Гасиджак, очільницею Національного музею Голодомору-геноциду, та обговорення історичних паралелей, актуальності комеморації, зміни сприйняття Голокосту внаслідок російської війни та повномасштабного вторгнення.

Вдячна організаторам, лекторам і тренерам за семінар. Кожне заняття було особливим, корисним і залишило глибокий слід. Завдяки вам я відчуваю себе більш упевненою і підготовленою до викладання складних, але необхідних у наш час тем.

Усі випускники цієї програми мають чудовий шанс отримати мінігрант для реалізації свого проєкту. В нашій гімназії вже на початку наступного навчального року над цим проєктом працюватиме дебатний клуб. Є ідеї. Потрібен час.

Галина Корнієнко,  
вчителька історії Першої міської гімназії, м. Черкаси

\*\*\*

...Це був мій перший семінар від УЦВІГ, на цей захід я хотів потрапити вже давно. Актуальна тема. Українці вже більше ніж два роки перебувають в умовах повномасштабного вторгнення та понад 10 років — у війні, і саме це робить актуальною тематику викладання Другої світової та Голокосту сьогодні. Як, не травмуючи, можна ці теми пояснити дітям сьогодні? Це по суті було головним питанням, із яким я їхав до столиці на цей семінар.

І ось два дні насиченої роботи, цікавих зустрічей і лекцій. Одразу зазначу, що нові знайомства розширили географію моїх контактів. Лектори — це окрема тема. Кожний по-своєму зміг занурити в тематику і пояснити всі тонкощі. Хочу окремо згадати спілкування з директоркою Національного музею Голодомору-геноциду Лесею Гасиджак. Паралелі Голодомору з Голокостом і сучасністю наявні, однак є і суттєві відмінності, про які треба пам'ятати і не закривати з цифрами. Як зазначив Анатолій Подольський, «завищені цифри жертв принижують пам'ять померлих», і з цим складно не погодитися.

Підсумовуючи, зазначу, що два дні пройшли марно, і все почуте точно стане у пригоді. Один з очевидних висновків семінару можу сформулювати так: «Історія євреїв в Україні — це неодмінна історія України». Досліджувати Голокост, Голодомор і сучасні російські військові злочини необхідно, а ще важливішим є правильно викладати їх молодому поколінню, яке будуватиме Україну майбутнього.

Костянтин Голобородов, учитель історії, м. Одеса

## КОНФЕРЕНЦІЯ «НА ЗЛАМІ ІСТОРІЇ: ШЛЯХ ДО СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЛЯ ЖЕРТВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ» (5–7 червня 2024 р., Львів)

5–7 червня 2024р. у м. Львові відбулась конференція «На зламі історії: шлях до справедливості для жертв війни в Україні», організована в рамках Програми USAID «Права людини в дії», що імплементується Українською Гельсінською спілкою з прав людини. Захід було присвячено експертним дискусіям щодо різних аспектів перехідного правосуддя, зокрема документуванню і розслідуванню грубих порушень прав людини, встановленню історичної правди, меморалізації та відшкодуванню шкоди.

Директор Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Юхимович Подольський 7 червня взяв участь в обговоренні «Чи допоможе історична правда порозумітися?». Під час цієї панелі експерти дискутували про те, як історія стає зброєю у війні, як встановити історичну правду, чи може українське суспільство подолати розбіжності на підставі спільного бачення причин, перебігу і наслідків війни і як сформувати цілісну історичну картину про події війни для подальшого повоєнного врегулювання.

Інформація Української Гельсінської спілки  
з прав людини



Панельне обговорення:  
Чи допоможе історична правда порозумітися?

СЕМІНАР «ІСТОРІЯ ГЕНОЦИДІВ В УКРАЇНІ: ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ  
ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ» (червень 2024 р.)

## КИЇВ

12–13 червня 2024 р. в Києві відбувся науково-методичний франко-український семінар «Історія геноцидів в Україні: вивчення досвіду та виклики сучасності». Його організаторами були паризький Меморіал Шоа і київський Український центр вивчення історії Голокосту за підтримки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса.



Учасники науково-методичного семінару

У гостинних стінах Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса зібралися більше ніж двадцять учасниць і учасників: учителі з міста Києва, а також ті, що власним коштом приїхали на семінар із Київської, Волинської, Черкаської, Хмельницької, Дніпропетровської, Рівненської, Кіровоградської областей.

Два дні — це короткий час, однак за ці дні вдалося провести серію жвавих обговорень і кілька практикумів, які розкрили теми, пов'язані з історією та пам'яттю про Голокост та інші геноциди на теренах України в світовому контексті, а також методичні та етичні особливості навчання про ці теми.

Звісно ж, обговорення не минули без порівняння воєн і геноцидів минулого з сучасною війною, повномасштабним вторгненням та злочинами російських окупантів на теренах України.

Ми щиро вдячні за цей семінар всім учасницям та учасникам, французьким лекторам (які подолали довгий шлях, щоб виступити перед українськими освітянами), українським лекторам та Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса за підтримку.

## ЛЬВІВ

15–16 червня ми зустрілися з понад двадцятьма учасницями та учасниками — переважно вчителями зі Львова — для того, щоб обговорити питання пам'яті про Голокост, інші випадки геноциду на українських теренах та актуальні виклики роботи з цими темами.

Семінар став можливим завдяки франко-українському співробітництву між Меморіалом Шоа (Париж) та УЦВІГ (Київ). Власне, обидві організації розробляли програму заходу, а французькі колеги погодилися приїхати на зустріч з українськими вчителями та іншими лекторами-науковцями «вживу».

Серед учасниць та учасників семінару також були освітяни, що приїхали з Одеської, Івано-Франківської, Хмельницької, Чернігівської, Вінницької областей власним коштом. Таке розмаїття учасниць і учасників та їхнього досвіду лише додало запланованим обговоренням глибини та продуктивності.

Власне, крім обговорень, що стосувалися історії, кваліфікації злочинів проти людяності, міжлюдських взаємин в умовах геноциду, багато часу було присвячено й педагогічним викликам: як говорити про тему Голокосту та геноциду саме зараз, в умовах повномасштабного вторгнення та масових злочинів російських окупантів на українських теренах.

Серед доповідачів також варто виокремити представників Центру міської історії м. Львова й Меморіального музею тоталітарних режимів «Територія Терору», які представили освітянам свої тематичні проекти й практичні інструменти.

Також на семінарі було приділено увагу проблематиці поведінки та стратегій виживання під час війни і окупа-



Учасники семінару в м. Львів

ції. Мова йшла про тих, хто рятував під час Голокосту, тих, хто співпрацював із нацистськими окупантами, тих, хто залишався осторонь, коли відбувався геноцид. Під час дискусії учасники семінару підкреслили актуальність цих питань тепер, коли триває російська агресія та війна проти України.

Інформація УЦВІГ

Пропонуємо вашій увазі відгуки учасників.

\*\*\*

Семінар «Історія геноцидів в Україні: вивчення досвіду та виклики сучасності» відбувся як предметний науковий простір для обговорення злочинів проти людяності, як коло спілкування небайдужих вчених та освітян з України та Франції. Усіх нас поєднала актуальна тематика: триває російсько-українська війна, має місце геноцид українців, продовжується окупація українських земель, очевидною є боротьба росії проти української культурної ідентичності. Під час інтерактивних лекцій і практик учасники семінару провели широкий спектр паралелей між нацистською та російською державними політиками, сталінськими та путінськими злочинами.

Чому уроки Голокосту не вивчено? Чому не зроблено висновки після Другої світової війни? Чому не працює Загальна декларація прав людини? Чому не спрацювала політика пам'яті «Ніколи знову»? Ці питання порушували на семінарі і розкривали через усвідомлення суті геноциду, сучасної кваліфікації злочинів, вибору між порятунком та колабораванням.

Високий професійний рівень спікерів, активне обговорення питань, різні ракурси дискусії, міжнародний досвід збагатили інтелектуальну ауру зібрання, наповнили семінар практичним спрямуванням та емоційною підтримкою.

З чим я їду після семінару до своїх вихованців? Дидактичні підходи до роботи з фотоматеріалами, інформація про нові музеї, дискусійні питання Голодомору, палітра геноцидів нашої історії та сьогодення. І головне — переконання, що пам'ять — це зброя. Усвідомлюю сама і маю транслювати своїм учням і ученицям, що культура пам'яті про Другу світову війну сьогодні допомагає протистояти культурному та історичному стиранню, вистояти проти агресора та перемогти ворога.

Дякую спікерам та організаторам семінару за актуальну, насичену, продуману програму, залученість французьких колег, атмосферу співпраці, підтримки, толерантності.

Тетяна Москаленко, директорка,  
вчителька історії Богуславецького НВК  
ім. М. О. Максимовича, Черкаська область

\*\*\*

Коли я прочитала у фейсбуці про семінар, звернула увагу на тему, яка цікава тим, що питання геноцидів тісно пов'язане з викликами сьогодення, саме російсько-українською війною.

Кожного дня насиченої роботи теоретичні питання перепліталися з практичними, де всі учасники семінару мали змогу висловитися і дати свій коментар щодо почутих думок.

Після кожної лекції йшло жваве обговорення, а ще кожний учасник відповідно до теми ставив собі завдання, про що він хотів дізнатися. Супер, цей метод роботи можна використовувати в старших класах!

Із нами працювали науковці з України та Франції. Та кож я дізналася, що в Україні є музей воєнного дитинства, а знайомство зі Світлоною Осіпчук дасть можливість співпрацювати з цим музеєм!

Центр вивчення історії Голокосту в особі Анатолія Подольського і його команди весь час перебуває у пошуках нових форм і методів роботи, на кожному семінарі дізнаєшся нові історичні факти.

Тамара Шепелявенко,  
вчителька історії, Київська область

\*\*\*

Хочу поділитися враженнями від семінару, що відбувся в місті Києві 12–13 червня 2024 р. Мотивацією для подання заявки на участь була тема семінару, що, на мою думку, зараз є актуальною та значущою для кожного свідомого громадянина України і не тільки. Зміна підходів у вивченні теми, переосмислення термінів і понять, розуміння та вміння пояснити історичні процеси, що відбувалися і відбуваються зараз у світі, — основні вимоги часу.

Важливим в організації такого рівня заходів є вибір ведучих, лекторів та організація спілкування поза лекційною аудиторією. Дякую усім, хто прагнув донести до присутніх у залі свої знання, думки та бачення нагальних проблем, що досі не вирішені. Практичний досвід кожного лектора — це крок до прагнення інших долучитися до вивчення теми Голокосту та геноцидів.

Добір учасників семінару — бездоганний. Кожен із присутніх став невід'ємною складовою процесу. Професіоналів у своїй галузі зібрали для того, щоб почути думку кожного, мати можливість чути — аналізувати — робити висновки. Діалог, дискусія були спрямовані на вироблення підходів і критеріїв оцінювання нових викликів сучасності, вивчення досвіду кожного.

Для себе ставлю завдання: здобути на цьому семінарі нові знання впроваджувати в освітній процес, отриману літературу використати практично — опрацювати з учнями та колегами.

Щиро вдячна всім учасникам семінару за змістовні два дні роботи.

Сподіваюся на подальшу співпрацю. З вірою в Перемогу та мирне майбутнє України.

Тетяна Завалко,  
Черкаська область

\*\*\*

Усвідомлення сенсів і розуміння різних підходів, поштовх для роздумів, нові ідеї і плани, чудові враження від спілкування, атмосфери — все це отримав кожний з учасників науково-методичного семінару «Історія геноцидів в Україні: вивчення досвіду і виклики сучасності». Два дні занурення в тему за участю українських і французьких науковців і музейників.

Чому не втрачає актуальності вивчення воєнних злочинів, геноцидів минулого в умовах сучасної війни, як говорити з дітьми про трагедії, як працювати з різними типами джерел, чи однаково розуміють і оцінюють геноциди у Франції і в Україні...

Чудова можливість для спілкування і встановлення нових зв'язків між педагогами і музейними працівниками.

Ірина Самойлова,  
вчителька історії, Энергодар — Київ



\*\*\*

Семинар «Історія геноцидів в Україні: вивчення досвіду та виклики» залишився у пам'яті не лише як насичений день, який ти провів у колі однодумців, а і як формат абсолютно сучасного підходу до вивчення тяжких сторінок нашої історії. Ці теми потрібно доносити своїм учням так, щоб почуття емпатії не згасло, щоб вони провели паралелі, зробили свої висновки і зрозуміли поняття «злочину проти людяності». На семінарі до своєї «скарбнички» додала дуже багато нової інформації, а ще більше акцентів, які варто переосмислити. Нові підходи і форми викладання теми геноцидів, особливо в сучасних умовах війни, коли «геноцид» тепер не тільки про минуле. Дякую всім, хто долучився до організації семінару, що відбувся у складних умовах воєнного часу і наповнив нас мотивацією і натхненням викладати.

*Анна Тищенко,  
вчителька історії, м. Київ*

\*\*\*

Як і всі заходи УЦВІГ, які мені пощастило відвідати, цей семінар був структурований, наповнений, актуальний і дуже плідний. Утім, головною відмінністю від попередніх було те, що він відбувся під час війни з росією. Тому паралелі та порівняння з реаліями сьогодення не могли не виникати. Знову — «диктатори», «країна-агресор», «колаборанти», «окупанти», «воєнні злочинці», «біженці», «вбивці» та «жертви». Для усіх нас тепер це не щось віддалене, трагічне і страшне з підручників і монографій, це вже реальність нашого життя.

І ось обговорюємо причини того, що сталося, і знову натрапляємо на «невивчені уроки минулого», усвідомлюємо, що «незасудження зла» призвело до війни, а «рашизм» став можливим через незасудження злочинів комунізму в росії.

Згадуємо євреїв, які пережили Голокост і не пережили російську агресію, усіх, хто змушений ховатися і втікати від агресії країни, яка вирішила, що Україна і її громадяни не мають право на існування, людей, які через різні обставини залишились на окупованих територіях, та їхній вибір.

Міркуємо про законослухняність, страх, байдужість, які можуть зробити співучасником злочину, як це сталося під час Голокосту.

З'ясуємо, що ця війна — проти державності та ідентичності, а отже проти пам'яті і пам'ятників.

Аналізуємо сучасну кваліфікацію множинності злочинів проти людяності у ХХ–ХХІ ст. і специфіку кожного з них у контексті міжнародного права — геноциди, воєнні злочини, етнічні чистки, Голокост, Голодомор.

Говоримо про те, що зло (зокрема антисемітизм) не виникає випадково, воно зароджується і є комусь вигідним. Відтак згадуємо єврейські погроми 1914, 1918, 1941 рр.

Дискутуємо над тим, що війна породжує багато явищ, одне з них — колаборація — вимушена, добровільна, інтелектуальна, з різним піддрунтям у різних регіонах України, і кожний випадок треба вивчати, перш ніж навішувати ярлик «колаборант».

Замислюємося над тим, як усе це обговорювати з дітьми? Можливо, працювати з пам'яттю, зафіксованою на сімейних або архівних фотографіях, змушуючи дітей ставити запитання, міркувати, бачите те, що приховано. Чи

всі фото можна показувати дітям? Чи етично використовувати фотографії щодо зображених жертв?

Працюємо зі світлинами нацистських фотографів, з'ясуємо, з якою метою здійснювалась фотофіксація, хто і чому здебільшого потрапляв в об'єктив (жертви, вбивці, колаборанти), якими були останні години, хвилини, секунди життя зображених жертв, що були представниками різних демографічних груп, — дітей і дорослих, людей похилого віку, жінок і чоловіків.

Узагальнюємо, що війна принесла нові виклики, новий погляд на дражливі теми.

Усе це завдяки інтелектуальним лекціям і практикумам від Анатолія Подольського, Вірджинії Сансіко, Бруно Бойе, Тома Шолара, Паскаля Захарі, Петра Долганова, Ольги Лимонової, Анастасії Халявки, Марії Кравченко.

Кожен з учасників, учителів і викладачів, знає, скільки енергії і знань потребує підготовка одного якісного уроку, семінару або лекції. Тож щиро вдячна організаторам і колегам-учасникам за кропітливу роботу з організації дводенного семінару, діалог, нові аспекти і контексти, насиченість, переклад і дружню атмосферу!

*Алла Попружна,  
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін  
Пенітенціарної академії України,  
кандидат історичних наук, доцент*

\*\*\*

Під час заходу особливо цінною для мене як викладачки суспільних дисциплін була участь у дискусіях і робочих групах, обговорення методів, підходів, викликів до навчання про історію Голокосту та геноциду в контексті війни, що триває (модератор Ольга Лимонова).

Важливим досвідом щодо правил збирання свідчень, інтерв'ювання неповнолітніх та особливостей роботи Музею воєнного дитинства поділилася Світлана Осіпчук.

Безперечно важливо те, що під час лекцій французьких та українських науковців щодо історії та пам'яті про геноциди на теренах України в світовому контексті змогла отримати відповіді на запитання щодо особливостей викладання цих тем. Вірджинія Сансіко окреслила сучасну кваліфікацію злочинів проти людяності. Паскаль Захарі під час практикуму розкрив нові методики використання фотографій Голокосту на уроках. Цікаво було ознайомитися з ґрунтовним дослідженням Олександра Воронюка «Страждання і пам'ять після Голокосту: що не так із "ніколи знову"?» та обговорити його з колегами. Директор УЦВІГ Анатолій Подольський зосередив увагу учасників на зміні сприйняття Голокосту внаслідок російської війни та повномасштабного вторгнення.

Під час обговорення дослідники Леся Гасиджак, Вірджинія Сансіко та Анатолій Подольський підсумували типологію, особливості, пам'ять випадків геноциду на теренах України.

Загалом, усі заходи, що проводяться за сприяння УЦВІГ для викладачів та учнів, це зустрічі з однодумцями, обмін досвідом з колегами-істориками, знайомство з науковцями і дослідниками, які надихають працювати і викладати по-при все. Разом переможемо!

*Мирослава Діка,  
викладачка суспільних дисциплін  
ДНЗ «Ковельський центр профтехосвіти»*

МІЖНАРОДНИЙ СЕМІНАР «UNVEILING “AKTION REINHARDT”:  
A MULTI-PERSPECTIVE EXPLORATION» (16–21 червня 2024 р., м. Люблін)

16–21 червня 2024 р. у м. Любліні та його регіоні (Республіка Польща) проходив міжнародний семінар «Unveiling “Aktion Reinhardt”: A Multi-Perspective Exploration», організований Grodzka Gate-NN Theatre (Люблін) спільно з The House of Wannsee Conference (Берлін). Український центр вивчення історії Голокосту на ньому представляли Анастасія Міхеєва і Леся Юрчишин.



Анастасія Міхеєва і Леся Юрчишин

Семінар зібрав представників різних установ, меморіальних місць та організацій: Республіки Польща (Музей пам'яті жертв нацизму у Треблінці, Державний музей у Майданеку), Федеративної Республіки Німеччина (Bergen-Belsen Memorial), Королівства Нідерланди (Sobibor Foundation), Італійської Республіки (Fondazione Memoriale della Shoah di Milano ONLUS), Румунії (Fundatia Tarbut Sighet Cultura si Educatie Iudaica), Держави Ізраїль (Яд Вашем, Nameorrer-Dror movement, Ghettos Fighters House Museum), Великого Герцогства Люксембург (Centre Cinqfontaines), що працюють у сфері Holocaust Studies.



Учасники міжнародного семінару в Любліні

Ознайомлюючись із практиками дослідження та комеморації Grodzka Gate-NN Theatre у Любліні, місць колишніх таборів смерті у Белжеці, Собіборі та Майданеку, учасники мали змогу обговорити досвід інших країн та організації і запланувати спільні активності.

Центральною ж метою семінару було дослідження ключових аспектів акції «Райнхард» і відвідини основних місць, пов'язаних з її реалізацією німецькими нацистами на території так званого Генерал-Губернаторства (сучасні території Республіки Польща та України) у 1941–1943 роках.



Робочі моменти міжнародного семінару

Також для учасників було організовано короткий гайд-тур передвоєнним Йозефовим (штетл, синагога, єврейський цвинтар, місце страти), єврейськими місцями у Замості, колишньою Єшивою, старим єврейським цвинтарем та місцем колишнього Umschlagplatz у Любліні.

Справжнім зануренням у світ, який було втрачено під час Другої світової війни, стали мінітеатральне шоу від NN Theatre «I.V. Singer stories» і вечір пісні на їдиш.

У приватних розмовах учасників цікавило, як українська спільнота зараз вивчає та говорить про Голокост, наскільки ця тематика залишається актуальною у нових умовах. Звертаючи увагу на юридичне визначення поняття «геноцид», учасники вкотре дивувались тим паралелем, які можна провести між геноцидними практиками нацистів і сучасними злочинами рашистів.

Принагідно нагадуємо, що Український центр вивчення історії Голокосту ще у 2022 році у співпраці з вчителями-практиками підготував педагогічне видання «Як говорити про Голокост після 24 лютого 2022 року».

Леся Юрчишин,  
вчителька історії, правознавства, громадянської освіти

## ВИСТАВКА «КОРОТКА ІСТОРІЯ НАСИЛЬСТВА: ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА ТА ГОЛОКОСТ У ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ»

4 червня 2024 р. було відкрито виставку «Коротка історія насильства: Друга світова війна та Голокост у західній Волині» у Здолбунівському краєзнавчому музеї (вулиця Фабрична, 9).

Виставка розповідає про події 1939–1945 рр. на території теперішніх Волинської, Рівненської та півночі Тернопільської областей, зокрема на основі світлин і документів з українських і німецьких архівів, а також усної історичної інтерв'ю, записаних командою ГО «Після тиші» упродовж 2021–2023 років.

Виставку створено спільно з Рівненським обласним краєзнавчим музеєм і Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти за підтримки EVZ Foundation (фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє»).

Джерело:  
сторінка ГО «Після тиші» у фейсбуці



Під час відкриття виставки (фото: Марина Долганова)

## ПРОЄКТ «ДІЗНАЙСЯ, ЯК ЦЕ БУЛО...»

### РАЗОМ МИ СИЛЬНІШІ

Завдяки підтримці Інституту вивчення та викладання Голокосту і прав людини ім. Ольги Ленгель (Нью-Йорк, США) та Українського центру вивчення історії Голокосту учні 10 класів Оженинського ліцею імені Тараса Шевченка реалізували освітній проєкт «Дізнайся, як це було...».

Молодь ознайомилась із матеріалами семінару ім. Роберта Кувалека «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі», історичною, краєзнавчою літературою, інтернет-ресурсами і розробила навчально-роздатковий матеріал за темами: «Табір смерті Белжець», «Історія Майданеку», «Знати про Собібор», «Голокост на Острожчині».

Сьогодні, в часи російсько-української війни, проєкт дає дітям можливість глибше зрозуміти сенс життя і смерті людей, причинно-наслідкові зв'язки у період військових конфліктів. Ці юнацькі дослідження сприятимуть процесу усвідомлення дітьми уроків історії, трагізму людини і народів у часи війни, зокрема трагедії Голокосту у Східній Європі та на Острожчині.

Другий етап проєкту складався з історико-пізнавальної екскурсії до міста Лева. Так, Львів чудовий у будь-яку пору року і має неперевершений історичний шарм. Розповідати про україно-польсько-єврейський літопис столиці Галичини можна годинами. Але... місто теж дихає повітрям війни. І я не про закритий Високий замок, оглядовий майданчик міської ратуші. Я про наших хлопців на милицях, на інвалідних візках, і про траурну процесію Героїв центром міста... У війни завжди однакова жорстока і безбожна сутність. Головне — не пустити у свій дім цю потвору і нищити її ще у задумі. Маю надію, що наші вихованці це зрозуміли.

Джерело:  
сторінка Тетяни Гуцук у фейсбуці



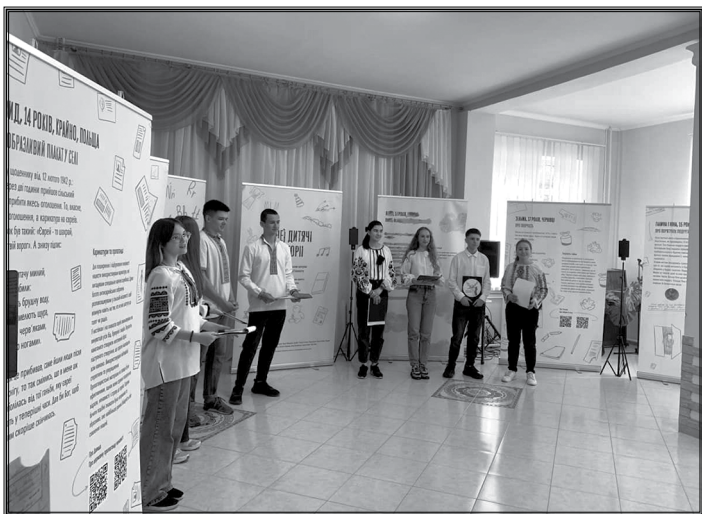
Заняття проводить Тетяна Гуцук



## ВИСТАВКА (НЕ)ДИТЯЧІ ІСТОРІЇ

### ВИСТАВКА «(НЕ)ДИТЯЧІ ІСТОРІЇ» ПОВЕРНУЛАСЯ ДО ЧЕРНІВЦІВ

У травні–червні 2024 р. інтерактивну виставку «(Не)Дитячі історії» знову запросили до себе Чернівці. Цього разу її приймала Чернівецька гімназія № 17, а ініціаторкою виступила вчителька історії та правознавства Варвара Боднарюк. Учениці та учні 7–9 класів зголосилися бути ведучими виставки й за місяць експонування провели екскурсії для більше як 400 осіб, учениць і учнів своєї школи, інших шкіл міста та навіть міського голови Чернівців і іноземної делегації з міста Дюссельдорфа (Німеччина) на чолі з мером цього міста.



Відкриття виставки

Далі традиційно кілька відгуків від безпосередніх учасниць і учасників проекту.

«Мені сподобалося те, що ми вільні, і ми можемо доносити свою думку іншим, як хочемо, проводити виставку, як хочемо; це сподобалося, що ми спокійно можемо спілкуватись з відвідувачами, і те, що вони також вільно можуть висловити свою думку. Це хороший досвід і приклад боротьби колись і тепер. Я могла акцентувати увагу на багатьох моментах 11 історій, кожен раз мені це давалося зовсім по-різному. Ця виставка навчила мене бути більш відкритою, комунікувати, сприймати себе такою, якою я є» (Катя, гід).

«Від мене порада майбутнім гідам: перед тим як проводити виставку, проговоріть це у своєму дружньому колективі, допомагайте один одному, адже в кожного з нас є свої межі та бар'єри,

не бійтеся покластися і довіритися іншому, цього навчила мене виставка «(Не)Дитячі історії»» (Артем, гід).

«Мені як гіді на виставці «(Не)Дитячі історії» сподобалося те, що я... можу сидіти, як хочу, говорити про ці історії, як їх я відчуваю, і те, що ми проводимо цю виставку для наших однолітків, які постійно перепитували, чому цих історій немає у підручнику, аналізували і порівнювали із сучасними подіями, і часто ми все ж чули, що і зараз існують стереотипи, упередження, пропаганда, мова ворожнечі між підлітками, які є досить вразливі, й ці моменти можуть впливати на наше життя. Це є викликом для сьогодення» (Антон, гід).

«До цього я ніколи відкрито не проявляла своєї позиції стосовно проблематики виставки, я гадала, дійсно, що наше суспільство пережило ці події, але ні. Ми маємо вивчати ці уроки історії, історії звичайних простих людей, які демонстрували силу духу, відвагу, терпимість – коли для неї напевно місця не було» (Соня, гід).

«Досвід та спілкування отриманий дійсно неоціненний. ... Зрозуміли ми точно одне, коли ми зустрічали громаду з міста Дюссельдорфа, що і дорослим потрібно чути ці історії з наших вуст. Вони проникались, співчували. Мої батьки, які постійно мужні та десь стримані, відчували страх тих подій, які прожили герої нашої виставки, але це їх надихнуло і мотивує допомагати ще більше боротися за наше майбутнє» (Саша і Тимур, гіді).

Ми щиро вдячні чернівецьким колегам, гідам виставки, за таку натхненну роботу. А з початком нового навчального року сподіваємося на продовження співпраці з навчальними закладами інших міст. Звертайтеся!

Нагадаємо, що проект і виставка «(Не)Дитячі історії» створені Українським центром вивчення історії Голокосту й тривають завдяки міжнародному проекту «Слідами пам'яті II» єврейської громади Дюссельдорфа.

Інформація УЦВІГ

## ВИСТАВКА «БІЛЬШЕ, НІЖ Я»

10 квітня 2024 р. наші партнери з освітнього центру «Простір толерантності» розпочали другий сезон інтерактивної освітньої виставки про солідарність «Більше, ніж я» у м. Черкаси. Гідами стали гімназисти наших давніх друзів, колег із Першої міської гімназії.

Виставку створено на початку 2023 р. Вона досліджує явище солідарності у трьох вимірах: особисті історії підлітків і молодих людей, історичні приклади солідарності, теоретичне обґрунтування солідарності. Особисті історії наших сучасників перегукуються з фактами солідарності та підтримки в минулому – через мотиви, цінності, актуальні проблеми суспільства, яке прагне рівності та поваги (з посібника гідам виставки).

Відгуки від організаторів і учасників виставки:

«Більше, ніж я: солідарність і допомога в темні часи» – пересувна освітня виставка. Це історії 10 підлітків і молодих людей, які об'єдналися з іншими заради спільної мети і зробили більше, ніж змогли б поодиноці. Тому ця виставка є важливою сьогодні, підлітки України допомагають батькам, організують власні акції, заходи, щоб допомогти пе-

реселенцям, ЗСУ, людям, які потрапили в скрутне становище. Дехто з учнів лише шукає свій шлях, як допомогти іншим. Виставка надихає, дає сил, надії, віру у перемогу добра над злом.

Протягом двох тижнів виставку відвідали 648 осіб. Вікова категорія була настільки різною, що важко навіть окреслити межі. До нас завітали студенти 2–3 курсів Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, ННІ міжнародних відносин, історії та філософії. Наші гіді виступали перед Радою гімназії. Працювали з учнями 5–11 класів. Це був неперевершений досвід для всіх нас. Гіді пройшли неймовірний шлях навчання, вчилися діяти ефективно навіть у найскладніших ситуаціях та виходити з них із відчуттям впевненості. Крім того, вони здобували навички ефективного комунікації з аудиторією. Більшість відгуків були позитивні, екскурсантам сподобалися взаємодії. Педагоги, які супроводжували дітей, також підкреслювали важливість подібних заходів сьогодні.

*Галина Корнієнко,  
вчителька історії Першої міської гімназії,  
м. Черкаси*

\*\*\*

На мою думку, результатом завершення проєкту в нашому місті насамперед є обізнаність учнів різних класів, а також студентів. Оскільки у виставці були не тільки особисті історії, а й історичні стенди, то люди дізналися для себе нове з історії нашої та інших держав. Хтось для себе зробив певні висновки, відкрив нові поняття, зрозумів і задумався над тим, що він також може змінити світ на краще, якщо почати з себе. Ми намагалися продемонструвати, що в кожному з нас є промінчик світла, і якщо об'єднатися з іншими, то це буде щось справді масштабне. На виставці ставили різноманітні запитання, на які люди не одразу могли дати відповідь, але ця відповідь вголос була і не так важлива, як їхні думки та самопізнання. Ми сподіваємось, люди дізналися ще більше про солідарність, альтруїзм і наскільки важливо об'єднуватися. Що ж до гідів виставки «Більше, ніж я», то ми отримали купу неймовірного досвіду, емоцій та знань. Дуже вдячна за проєкт і можливість взяти в ньому участь.

*Вероніка Подакіна,  
гімназистка 8 класу*

\*\*\*

Цей проєкт змінив бачення кожного учасника щодо звичайних нецікавих екскурсій і показав, що цей процес може відбуватися за моделлю «розмова на рівних», або «рівний – рівному».

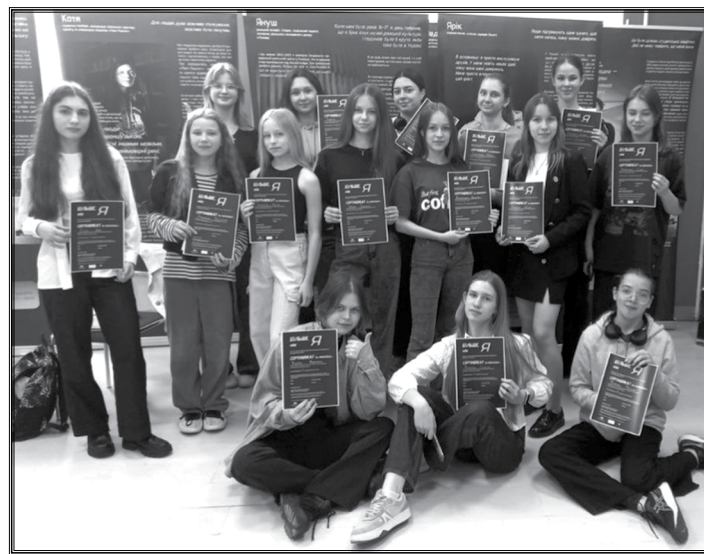
Для гідів – це безцінний (часто перший) досвід роботи в неформальній освіті, де не буває готових відповідей, де відповіді щоразу доводиться шукати разом з кожною новою групою. Для відвідувачів – можливість подискутувати без обмежень, без оцінки.

Два дні поспіль нас навчали, як працювати з виставкою, не вчителі, а справжні ментори-люди, з якими за дуже короткий період часу ми стали рідні. Більш того, матеріали, представлені на кожному з постерів, стосуються різних часових періодів, що безперечно поглибило наші

знання з історії, географії і, частково, навіть англійської мови.

Більш того, нас навчили деяких ігор, як, наприклад, румунська гра «Дирлі-да». Пояснювати правила було б довго, але одним із головних завдань такої руханки було уважно слідкувати за діями іншої людини, щоб вчасно зреагувати. Такі активності ми можемо використати для привернення уваги слухачів, коли розуміємо, що наші гості починають втрачати увагу.

Загалом, захід залучив учнів, студентів і вчителів із різних навчальних закладів міста. Змістовність кожного стенда допомогла не просто ознайомитися з історіями молодих людей – наших однолітків, а на їхньому прикладі продемонструвати важливість солідарності, взаємодопомоги, толерантності, волонтерства та проєктності у сучасному нестримному вирі подій.



*Гіді виставки*

Протягом виставки було декілька провідних ідей і мотивів, які часто лунали під час дискусій та обговорень: учні жваво говорили про важливість першого кроку до мрії; наводили приклади з власного досвіду; доводили, чому варто цілеспрямовано рухатися до своєї мети. Гіді екскурсії на власному прикладі зрозуміли та усвідомили важливість роботи в команді, коли, об'єднавшись під одною ідеєю, можна впевнено рухатися до спільної мети.

Завдання вчителя – навчити, а ментора – дати пораду, підтримати в потрібний момент та підвести учня до прийняття власного рішення. Саме такою для нас стала Галина Корнієнко, яка протягом всього періоду нашого гідування нам допомагала та наставляла нас. Саме завдяки їй ми цікаво вивчаємо історію та з нетерпінням чекаємо засідання дебатного клубу, де вона є керівницею. Після кожної екскурсії ми спілкувалися: обговорювали та аналізували, що вдалося найкраще, а над чим ще варто попрацювати.

Як результат, проєкт підвищив рівень всесторонньої обізнаності учнів різних навчальних закладів. Розповів не просто сухі факти та історичні дати, а змусив кожного і кожен провести аналіз і за допомогою критичного мислення знайти відповіді на запитання гідів.

Такі заходи є безумовно корисними як для безпосередніх учасників, так і для гостей.

*Юля Хоменко,  
гімназистка 10 класу*

## ПРОЄКТ «МУЗЕЇ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ»

Проект, про який вже давно хотів написати, і от нарешті дійшли руки.

Наприкінці 2023 року Український центр вивчення історії Голокосту розпочав новий проєкт для українських музейних і культурних закладів, до якого я мав честь бути долученим як представник Здолбунівського краєзнавчого музею.

Метою проєкту було допомогти культурним установам переосмислити або створити власну експозицію чи культурний захід щодо висвітлення історії Голокосту та Другої світової війни в умовах повномасштабної війни росії проти України. А також заохотити мережування та комунікацію між учасниками і їхніми установами.

У рамках проєкту відбулось мережування музейних діячів, зокрема Здолбунів відвідали Людмила Міщенко з Охтирського міського краєзнавчого музею, Ольга Сошни-

кова з Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова, Оксана Суцук із Ківерцівського музею, Петро Сірук і Оксана Кулішова з Острожецького ліцею імені І. Єремєєва, Валентина Петрухіна з Музею єврейства міста Бердичева.

Було профінансовано мініініціативу Здолбунівського музею, яка передбачала розроблення концепції експозиції в підземеллях музею в команді з Петром Долгановим, Андрієм Усачем, Валерією Капран і Мариною Марніченко. А згодом наші напрацювання візуалізувала команда Town Image Studio.

Що в нас вийшло – скоро презентуємо на сторінках Центру сталих ініціатив і музею.

Проект реалізовано за підтримки Стабілізаційного фонду культури та освіти 2023 Goethe-Institut, що фінансується Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини.

*Джерело:* сторінка Олександра Чижевського на фейсбуці

## ПРОЄКТ «“ЗВІЛЬНЕНІ” ПРОТИ ВОЛІ»

*(Продовження. Початок див. в інформаційно-педагогічному бюлетені Українського центру вивчення історії Голокосту «Уроки Голокосту» № 4 (76), жовтень–грудень 2023 р.)*

Тієї пекельної лютої весни 2022 року до селища Скала-Подільська, як і до багатьох «тилових» міст і сіл України, почали прибувати переселенці, котрі втікали від війни. Серед них були уродженці Скали-Подільської, які вже тривалий час проживали в центрі та на сході України, а тепер у скрутну хвилину шукали порятунку у рідних тихих сторонах. Також були й ті, що їхали до родичів, знайомих, а то й просто наосліп, бо іншого виходу не мали, оскільки їхні домівки вже були окуповані росіянами.

Щоб якось прикластися до порятунку держави і щоб самим не збожеволіти від страшної реальності, переселенці приходили в нашу школу плести маскувальні сітки. За спільною роботою линули розповіді про пережите, про шляхи їхнього порятунку. Сподіваємось, що ці особисті історії, які були записані навесні – влітку 2022 р., ляжуть в єдиний мартиролог Пам'яті боротьби української нації проти російської агресії і стануть ще одними з безлічі доказів злочинів жагерливого агресивного сусіда.

### Історія 3: «ЧИ БУДЕ КУДИ ПОВЕРТАТИСЯ?»

У нашому містечку тієї буремної весни знайшла прихисток від війни велика родина. По приїзді їх було 16, потім залишилося 12 (одна сім'я з чотирьох людей перебралася до іншого населеного пункту Тернопільщини). Це – бабуся, батьки та їхні маленькі діти. Бесіда відбулася з головою родини, бабусею, директоркою школи з міста Дружківка, що на Донеччині.

– Звати мене Бондаренко Марія Дмитрівна, я є завідувачкою філії Дружківської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 17. Заклад, який я очолюю, – ЗОШ І-ІІ ступенів із дитячим садочком, де загалом навчаються 132 учні, 16 дітей відвідують садок.

Про початок війни мене повідомив син. Він живе в місті Кремінна Луганської області, за 100 км від нас.



Марія Дмитрівна Бондаренко

— Мама, ти вже не спиш? — почула синів голос у слухавці.

— Ні, сину, я на роботу збираюся.

— Куди ти збираєшся? Війна почалася. У нас жах що твориться, місто обстрілюють. Ми виїжджаємо до тебе.

Я відповіла, що всіх прийму, що у нас поки що тихо, і вирушила на роботу. Дорогою обдумувала, що я маю сказати педколективу, та всі уже все знали. Далі з відділу освіти надійшло розпорядження навчання припинити, дітей та вчителів розпустити.

Синове місто рясно обстрілювали з перших годин війни. Коли російські війська підійшли впритул до Кремінної (за даними українських ЗМІ станом на 1–2 березня), було знайдено вбитим на автобусній зупинці місцевого голову ОТГ Володимира Струка, який був відвертим сепаратистом ще з 2014 року, а в перші дні повномасштабної війни агітував депутатів ОТГ співпрацювати з ворогом. «Собаці — собача смерть, слава патріотам!» — такими були коментарі людей. Вісімнадцятого квітня, після зайняття ворогом Кремінної, почалися масові погроми. Школи, садочки, магазини, шахти, склади, лікарня з новим обладнанням, все було розграбоване. Росіяни почали схилити місцевих чиновників до співпраці з ними. Деякі згоднілися.

І тоді сталася така подія, про яку має знати весь світ: під час наради у приміщенні мерії, в якій брали участь окупанти та місцеві колаборанти, прогрімів вибух, унаслідок якого більшість учасників наради загинула (за даними ЗМІ, це сталося 25 квітня). В цей же день в повітря злетіло приміщення місцевої поліції.

Мій син у Кремінній залишив усе: два будинки, щойно куплену квартиру, яка мала бути переобладнана під косметологічний кабінет (приватний бізнес моєї невістки). Тепер усе це знищене. Сам він працював на українсько-польському підприємстві на керівній посаді. Окупанти розікрали там усе обладнання.

Більшість тих, хто залишився в Кремінній, — літні люди. Всі очікують на повернення наших, колаборантів там мало. Моя сваха, мешканка Кремінної, стежить за новинами в інтернеті й дуже засмучується, коли дізнається про якогось знайомого, що пішов на співпрацю з росіянами. Виїхати звідти можна і зараз, але за великі гроші.

Отож, у перші дні війни я прийняла у себе вдома в Дружківці родину сина з трьома дітками, сваху, а ще родину синового кума з-під Костянтинівки. На допомогу прийшла донька, яка теж проживала в Дружківці: вона взяла до себе половину новоприбулих, решта жили в мене. Так ми перебули місяць.

Згодом почалися інтенсивні «прильоти» і в наше місто. Повітряні тривоги оголошували по десять разів за ніч. З маленькими дітьми витримати це було дуже важко. Почав відлітати шифер, потріскали вікна в будинку, та я все не наважувалася покинути рідні місця. Мене стримувала моя совість: як я, директор, покину свою школу, колектив, що люди скажуть? Та коли до жителів Донецької області звернувся голова обласної військово-цивільної адміністрації з проханням виїжджати, тоді я наважилася.

Мій син з родиною вирушив на захід України ще 25 березня, аби підшукати нам усім місце для евакуації. Він звертався до людей, котрих знав ще за часів роботи маркетологом. І ось одна знайома згодилася допомогти. Вона почала шукати притулок для нашої великої родини. У нас семеро дітей, тож дуже важко було знайти помешкання.

Знайома запропонувала нам будинок своєї матері у Скалі-Подільській, попередньо домовившись з нею. Так ми опинилися тут.

Півтора місяця ми жили у складі 16 чоловік, зараз нас дванадцятєро. Я низько вклоняюся цій родині, бо ми живемо в таких чудових умовах! Ми відчували себе українцями завжди, а зараз це відчуття лиш зміцнилося. Я вчителька української мови, тому, з дозволу невістки (родина сина до війни говорила переважно російською), корегую і виправляю їхню українську мову. Адже тепер ми всі говоримо лише українською! А моя найменша онучка любить собою у вишиваночці й каже: «Бабусю, я ж україночка!».



«Загальне фото нашої родини» — так підписали світлинку після приїзду до Скали-Подільської Бондаренки; в центрі — Марія Дмитрівна Бондаренко

Тут у Скалі-Подільській люди гостинні, всі вітаються, що дуже дивує моє молодше покоління. Скалечанам я хочу сказати велике дякую, ніхто ні разу ніде не образив нас. Я дуже вражена місцевими людьми: який порядок кругом у дворах, біля магазинів, загалом у селищі. У вас живе віра, традиції. Я спілкувалася у ЦНАПі з іншими переселенцями — ніхто поганого слова не сказав про містечко і про людей. Тож у вас все буде добре і Бог оберігатиме усіх жителів Скали.

Які у мене плани? Жити, працювати. Мабуть, війна затягнеться. Дружківка не окупована, але чи буде куди вертатися? І коли?.. Я б залишилася в Скалі-Подільській, та тут немає роботи, немає власного житла... Так і живемо, чекаємо, як і вся страждальна Україна.

24.05.2022

**Історія 4: «В МЕНЕ ОДНЕ БАЖАННЯ –  
ПОВЕРНУТИ СИНА...»**

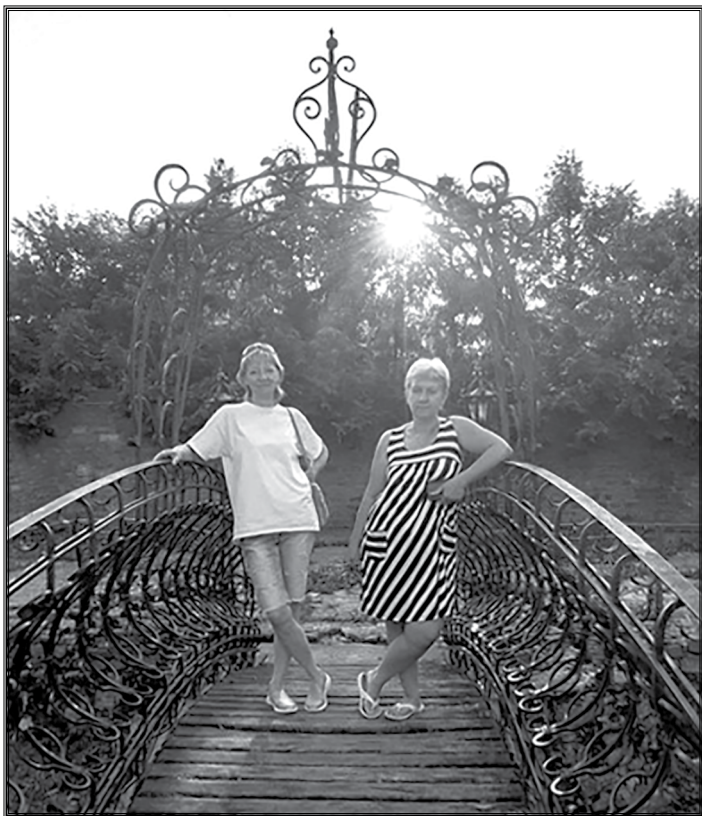
Понад три десятиліття її домом було місто Каховка на Херсонщині. Та коли туди прийшли окупанти, прихистком стала мала батьківщина – Скала-Подільська. Про поводження росіян на окупованих територіях, про виїзд, про сьогодні Каховки і про розпач матері, сина якої утримують в російському полоні, ми розмовляли зі Світланою Середюк.

– Я народилася в Скалі-Подільській. У 1990 році закінчила школу в тодішньому військовому містечку. Одного літа, гостюючи в бабусі на півдні України, познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком. Ми одружилися і поселилися в Каховці. У нас двоє дітей: син – 1995 р. н. і довгоочікувана донька – 2009 р. н.

24 лютого о 5-й годині ранку я прокинулася з думкою, що надворі гроза. Проте одразу здогадалася: яка гроза в лютому?! Почалася війна...

Син жив у Маріуполі, там створив сім'ю. Одразу зателефонувала до нього і почула в слухавку, що їх уже повним ходом бомблять. Мій син – учасник АТО з 2014 до 2017 рр. Тому з перших днів я його вмовляла, щоб виїжджав. «Ні, ще рано, може минеться, ми ще маємо роботу», – чула у відповідь.

Ми бачили, як до нас заходили росіяни. Бо ж мешкали недалеко від автомагістралі, якою пересувалася вся техніка окупантів, щоб захоплювати населені пункти північніше. Життя обернулося на суцільний стрес. Я перестала їсти, погано спала. Готуючись до виїзду, скуповували пальне для авто по будь-яких цінах. Перешлачували вдвічі, втричі, аби лиш запастися бензином. У ці важкі дні на допомогу прийшли земляки. Нам кидали на банківські картки ко-



Світлана Середюк із сестрою Галиною у Скалі-Подільській, червень 2022 р.

шти моя однокласниця і родич з рідного села, де зараз мешкає моя мама неподалік Скали-Подільської.

17 квітня ми нарешті зважилися на виїзд. Отримали настанови перед далекою і небезпечною дорогою, що окупантам краще не дивитися в очі, раптом щось їм не сподобається в погляді. Рухаючись від одного блокпоста до наступного, ховали телефони, ноутбуки, опускали очі.

У легковику нас було лише трое: я, мій чоловік і донька, тож дорогою не могли відмовити батькам, які просили вивезти їхніх дітлахів. Ми викидали свої валізи з речами, саджали в салон чужих дітей і так рухалися далі.

На одному з блокпостів солдат (бурят, судячи із зовнішності) запитав нас нахабно так:

– Вы что, не боитесь? Целая машина детей, опасно!

Ми затерпши, бо ж зараз рушимо, а що в нього в голові, що він має на увазі, до чого ці натяжки?

Та все минулося.

У Кропивницькому нас прийняла на постій церква. Їхні представники стояли вздовж траси і пропонували свою допомогу. Як це було душевно! Та й взагалі, коли ми опинилися на підконтрольній Україні території, то одразу з'явилося відчуття легкості, щастя!

19 квітня ми добралися до Скали. Через два дні після нашого виїзду окупанти вже перекрили дороги і вибратися з Каховки стало неможливо.

Зараз телефоную своїм знайомим у Каховку і чую розповіді про справжнє пекло. Люди бідують, тому приходять по гуманітарну допомогу. Її надають лише за умови подання своїх конфіденційних даних. І все, ти у них на гачку!

Та найбільший мій біль – це син. У мене одне бажання – його повернути... Віталік із сім'єю жив у Маріуполі. До кінця березня вони сиділи в коридорі, потім у підвалах без води, електрики, в морози. Спочатку думали, що минеться, а потім було страшно вибиратися, бо бомбили нестерпно. Нарешті коли вони зважилися, а це було 1 квітня, то шлях вже був лише на Новоазовськ (окупований ще з 2014 року).

Перший блокпост усі вони пройшли, далі – «фільтрація». Жінка з дитиною перейшли, а сина затримали. Пізніше невістка розповіла, що син сам зізнався, що він – атовець. Ще й мені шптрикнула: «Бачите, якого ви чесного сина виховали, сам зізнався». А одного разу розповіла, що мала змогу поговорити з Віталіком, то він їй сказав, що брехня все одно не допомогла б, вони уже мали конкретні дані про нього.

Зараз невістка перебуває з родиною в Ростові, у своїх родичів, та планує повертатися в Маріуполь 10 липня: «А що, там все ціле, лиш балкон знесло». Ми перестали спілкуватися. Вона вважає, що ми її звинувачуємо в тому, що вони вчасно не виїхали на підконтрольну Україні територію.

Нам нічого не відомо про долю сина. І це – найстрашніше. Є версії, що його утримують в СІЗО в селищі Оленівка біля Донецька. З чуток знаємо, що йому загрожує від 5 до 15 років за те, що він нібито був «наводчиком». Як виволити його, я не знаю. Обдзвонюю всі гарячі лінії, всюди він числиться військовополоненим...

Зараз ми з родиною живемо в Скалі. З нами також мешкає моя свекруха із Запоріжжя. Ми тут – вдома. Донька восени, напевне, піде в місцеву школу. Допоки там, в Каховці, росіяни – ми туди не повернемося!

04.07.2022

Інтерв'ю взяла Оксана Ундерко, проєкт «Звільнені» проти волі», реалізований ГО «Фортеця Добродійності»



## ПАМ'ЯТНІ ДАТИ

**8 ТРАВНЯ – День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні**

8 травня 2024 р. у спеціалізованій бібліотеці єврейської літератури ім. Ошера Шварцмана ЦБС Шевченківського району м. Києва відбулася зустріч із директором УЦВІГ Анатолієм Подольським із нагоди Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1941 років. Відеозапис події: <https://www.youtube.com/watch?v=faEeQxW37Ho>

\*\*\*

Друга світова війна стала найбільш кривавою і жорстокою в історії людства. Ми вшановуємо пам'ять кожного, хто боровся з нацизмом.

Традиційне гасло цих пам'ятних днів «Пам'ятаємо – перемаємо!» цього року особливо актуальне. Ми абсолютно впевнені: перемога буде за Україною!

Пам'ятаємо тих, хто боровся за Україну у роки Другої світової війни! Шануємо тих, хто воює за неї сьогодні!



Учні – учасники флешмобу «Маки пам'яті»

8 травня у Павловичівському музеї було проведено уроки пам'яті: «Ми пам'ятаємо». Під час виховного заходу було вшановано хвилиною мовчання пам'ять про людей, які загинули у війнах, діти поклали квіти біля пам'ятника та стели. Вчителі та здобувачі освіти взяли участь у флешмобі з виготовлення «Маків пам'яті».

Джерело: ЗЗСО «Павловичівський ліцей»

**14 ТРАВНЯ – День пам'яті українців, які рятували євреїв під час Другої світової війни**

До Дня пам'яті українців, які рятували євреїв під час Другої світової війни, в Національному музеї історії України у Другій світовій війні вже традиційно відбувся Всеукраїнський захід «Українці-рятівники. Марафон історій».

Це щорічна зустріч учасників команди проекту, що був започаткований 2018 р. для систематизації та популяриза-



Учасники заходу «Українці-рятівники. Марафон історій»

ції вивчення історії Голокосту в Україні. Як відомо, наша країна посідає четверте місце за кількістю осіб, яких Яд Вашем удостоїв звання Праведника народів світу, тобто тих, хто рятував євреїв під час найбільшого геноциду.

Проте безліч історій і досі залишаються недослідженими, нерозказаними, непочутими. Дослідники по крихтах збирають і підтверджують факти, знайомляться з героями та їхніми родинами.

Світлана Даценко, кураторка «Марафону», науковиця Музею, зазначила, що музейники та друзі проекту, а це й студенти історичних факультетів вишів, і учні-історики, і вчителі історії, і журналісти та краєзнавці, за сім років зібрали близько 350 історій і розповіли майже про тисячу осіб – українських Рятівників і врятованих.

Наш нинішній досвід існування у вирі нової війни накладає на дослідження історії Другої світової іншу оптику. Про це зазначали директор Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Подольський і аспірант Докторської школи Національного університету «Києво-Могилянська академія» Данііл Ситник.

Але головними героями під час «Марафону» були Рятівники. Як удостоєні високого звання «Праведник народів світу», так і ніким не визнані. Адже в радянський час Голокост як трагедію єврейської громади заперечували, а порятунок однієї особи сприймали як щось не варте уваги. Донька Праведників народів світу Василя та Марії Андрієвських Надія Лазнюк згадувала, як її батькові часто казали: «А ніхто вас не просив». Донька Рятівниці Ніни Сохацької Тетяна Огір і донька Рятівників Мефодія та Євгенія Гуменюків Тамара Хрущ розповіли, якими драматичними були пошук і збереження родинних історій у нетрях цензури й забуття.

А власний досвід онуки Праведника народів світу Наталії Кравченко Світлани довів, що порятунок – це вибір, на який здатен кожний. Зіткнувшись із ворогом у 2014 р. неподалік рідного м. Бахмута, вона заповзлася волонтерити, стала ядром громадського руху «Бахмут український» і чекає на скорішу перемогу нашої держави, щоб знову повернутися до свого обійстя.

Інформація УЦВІГ



Місце пам'яті у с. Кисилів

14 травня Україна відзначала День пам'яті українців, які рятували євреїв під час Другої світової війни.

В межах реалізації проєкту «Мережа пам'яті» у співпраці з ГО «УТОПІК» було замінено огорожу та встановлено інформаційну дошку на могилі 48 євреїв і двох мирних жителів с. Кисилів, які загинули у період німецької окупації під час Другої світової війни.

Джерело: бібліотека с. Кисилів Затурцівської громади

\*\*\*

Разом з Ольгою Шарутою на Радіо Суспільне ми намагалися донести до слухачів, що досвід Другої світової війни не відпускає нас і має бути сьогодні переосмисленим. Так,



Плита на символічній могилі жертвам Голокосту та родині українських рятівників, які були вбиті, бо рятували...  
(с. Самари Волинська область).

у роки нацистської окупації врятувати єврея було справжнім подвигом, чи навіть героїзмом, але цей героїзм не може бути явищем щоденним. Як і сьогодні, волонтери, які, ризикуючи своїм життям, рятують українців, вивозячи з зони бойових дій, не просто виявляють турботу чи обов'язок, вони — Герої, і варто це розуміти і цінувати вже сьогодні. Бо від них і наших ЗСУ залежить, чи наступить завтра для України...

Джерело: сторінка Оксани Сушук на фейсбуці

## 18 ТРАВНЯ — День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу



Цьогоріч ми вшановуємо вже 80-ті роковини цього жахливого злочину. Упродовж лише трьох днів — із 18 до 20 травня 1944 р. — радянський режим виселив із їхніх домівок і депортував у віддалені райони СРСР близько 190 тисяч кримських татар. Під час подальших етнічних чисток із території Криму загалом було вислано 238 500 осіб. Кількість загинувших у перші роки становила 46,2 % усіх висланих, тобто майже половину! Сьогодні, в день День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, ми висловлюємо свою солідарність із корінним народом Криму та згадуємо жертв цього злочину, тих, хто так і не побачив більше свою рідну землю. Та співчуваємо тим, чие життя було зруйноване тоталітарним режимом.

Крим — це Україна!

Джерело: сторінка Лілії Волянчук на фейсбуці

\*\*\*

80 років тому, 18 травня 1944 р., радянська влада розпочала депортації кримли в центральнoазійські регіони СРСР. Щодня під час музейних екскурсій ми ознайомлюємо відвідувачів із цими трагічними подіями й розвінчуємо радянські наративи.

До Дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу було розроблено й успішно проведено інтерактивний захід, присвячений цій складній темі.

Гості мали нагоду дізнатися про події 18 травня 1944 р., а заодно обговорити історію сучасної боротьби кримли проти російської агресії, яка точиться від 2014 р.



Під час заходу в музеї

Музейна екскурсиводка Ксенія Савельєва підготувала захопливий інтерактив, учасники якого дізналися більше про культуру й традиції кримських татар. Гості мали особливе завдання: викласти кавою варіанти національного орнаменту «Орнек». Каву було вибрано зовсім не випадково, бо ж помітне місце в культурі кримли посідає саме кавова традиція.

Відвідувачі захопилися створенням аплікації і на завершення зустрічі пообіцяли завітати до Музею на наступні наші тематичні заходи.

*Джерело:* сторінка Національного музею історії України у Другій світовій війні у фейсбуці

\*\*\*

У просторі виставки «Україна — розп'яття» відбулися дискусія «Історична пам'ять кримських татар у розповідях про депортацію» і презентація фотопроєкту «У портреті предків — моя батьківщина». Заходи приурочено до 80-х роковин радянської депортації кримських татар.

У дискусії взяли участь: глава Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров, дослідник історії кримських татар кандидат історичних наук Мартін-Олександр Кислий (НаУКМА), директор Центру дослідження міжетнічних відносин Східної Європи кандидат історичних наук Юрій (Амір) Радченко; модерував зустріч в. о. завідувача відділу бойових дій світових війн XX ст. Музею війни кандидат історичних наук Роман Кабачій.

Під час розмови було порушено питання про збереження ідентичності кримських татар в умовах геноцидального акту депортації — як один із чинників формування єдності



Учасники дискусії у музеї

та громадянської стійкості народу. (У процесі депортації та в перші роки після неї кримськотатарський народ утратив 46 % своїх представників. Із Криму були вигнані три субетноси кримських татар: прибережні, гірські та степові (ногаї); повертався з депортації на батьківщину вже сформований єдиний народ.)

Рефат Чубаров наголосив, що зло має бути покаране. Зокрема, оскільки ті, хто заселився в татарські будинки й поселення, не розуміли й досі не розуміють природи депортації як злочину. «Усі ті, хто приїхав у Крим після 27 лютого 2014 р., а це мільйон осіб, мають його покинути», — сказав глава Меджлісу. Він також звернув увагу на недосконалість закону про деколонізацію, який не дає змоги вповні відтворити історичну топоніміку такого регіону, як Крим.

Мартін-Олександр Кислий розповів про способи збереження кримськотатарської мови, культури, ідентичності у вигнанні, про казуси передавання й непередання родинних історій про депортацію, а також формування певних міфічних уявлень про виселення поколіннями кримських татар, народжених уже поза Кримом.

Юрій (Амір) Радченко пояснив, який вигляд мали колективні трагедії народів Криму в очах їхніх сусідів. Роман Кабачій представив книжки на кримськотатарську тематику і ляльок у національних строях, які педагогиня-учена Аділе Бекірова при поверненні в окупований Крим залишила в одній із київських родин.

Представляючи фотопроєкт «У портреті предків — моя батьківщина», завідувачка відділу соціогуманітарних складників війни Світлана Даценко розповіла про ідею, що виникла в середовищі Музею війни: показати родинну тяглість поколінь кримських татар, яка збереглась, незважаючи на репресії та депортацію. У проєкті поєднано старі сімейні світлини із сучасними фото дев'ятьох кримських татар, кожен із яких став успішним у своїй царині. Це Постійна представниця Президента України в АР Крим Таміла Ташева, заступник директора Українського інституту Алім Алієв, секретар Посольства України в Узбекистані Юсуф Куркчі, головна редакторка видання «Українська правда» Севгіль Мусаєва, актор і режисер Ахтем Сеїтаблаєв, кінорежисер Наріман Алієв, заступниця глави Генічеської РДА, член Меджлісу Гульнара Бекірова, фотограф Еміне Зіятдінова, художник-кераміст Рустем Скибін.

Світлана Даценко зазначила, що найстаршим представленим фото є світлина 1913 р. із зображенням прадідуся Еміне Зіятдінової Еміра-Велі Абдул-Керима (1886 р. н.) із сестрами та сином Шайбом. Прадідуся було репресовано й розстріляно в 1938 р. за «антирадянську агітацію». Еміне Зіятдінова, яка долучилася до презентації онлайн, розповіла про свої розшуки родинних фото. Вона показала також фото Шайба, брата бабусі, 1941 р. у формі червоноармійця й підкреслила, що з війни він так і не повернувся.

Найсвіжіший знімок — зроблений фотографом Музею війни Романом Пупенком 3 травня 2024 р. На ньому — Гульнара Бекірова відвідує свою маму Рузіє Алідінову в шпиталі. Гульнара-ханум перебуває постійно в м. Стамбул, де проходить лікування її чоловік, політв'язень кремля Едем Бекіров. Вона приїхала до України на кілька днів провідати маму. На презентації фотопроєкту була онука пані Гульнари Розаліє, яка розповіла присутнім про те, як родина вибиралася з окупованого селища Новоолексіївка на Херсонщині. Також Розаліє представила родинні реліквії, передані для експонування в межах фотопроєкту: молитовник та хустку-марам'я Рузіє Алідінової. Хустку для Рузіє вишила її мама Фатіме Муждабаєва на 17-ліття в депортації в Узбекистані, а молитовник був записаний мамою від руки зі знаних напам'ять молитов.

Захід проведено у співпраці з Меджлісом кримськотатарського народу, Центром дослідження міжетнічних відносин Східної Європи та Постійним Представництвом Президента України в АР Крим, якому Музей вдячний за допомогу в підготовці анотації фотопроєкту та підписів до фото кримськотатарською мовою.

*Джерело:* сторінка Національного музею історії України у Другій світовій війні у фейсбуці

## 19 ТРАВНЯ – День пам'яті жертв політичних репресій

У Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти до Дня пам'яті жертв політичних репресій було проведено круглий стіл «Політичні репресії радянського тоталітарного режиму: історія та підходи до викладання».

Предметом обговорення стала репресивна політика радянського режиму, особливості пам'яті про репресії в сучасній Україні та підходи до вивчення означеної проблематики у шкільному курсі історії.



**Круглий стіл  
«Політичні репресії  
радянського  
тоталітарного режиму:  
історія та підходи до  
викладання»**

**ВІТАЛІНА ДАНИЛЬЧУК, КАНДИДАТКА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТКА КАФЕДРИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ І ЗМІСТУ ОСВІТИ РОІППО**

Звернули увагу, зокрема на етапи, механізми, інструменти, масштаби репресій, окреслили значущість науково-документального проєкту «Реабілітовані історією. Рівненська область», у виданнях якого вміщено численні тематичні документи, спогади, світлини, нариси і тисячі анотованих біографічних довідок про репресованих мешканців Рівненщини. Обговорили досвід використання книг проєкту у процесі навчання історії.

Особистісний вимір репресій було відзначено у розповідях родинних історій, якими поділилися вчителі суспільних предметів Рівненщини.

Організаторка і спікерка заходу — Віталіна Данильчук, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри методики викладання і змісту освіти Рівненського ОІППО.

Висловлюємо вдячність за цікаві, інформативні виступи Володимиру Старжецю (вчителю історії Обарівського ліцею, кандидату історичних наук, доценту кафедри історії МЕРУ ім. академіка С. Дем'янчука), вчителям суспільних предметів — Валентині Бойчук (ОЗ Малинський ліцей), Анатолію Мельничуку (Посягівський ліцей) та усім учасникам круглого столу за конструктивний діалог.

*Джерело:* сторінка Віталіни Данильчук на фейсбуці

## 22 ЧЕРВНЯ – День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни

83 роки тому розпочалася німецько-радянська війна. Як і під час сучасної повномасштабної війни, серед її перших жертв було багато цивільних. Зокрема — люди, які загинули внаслідок масових бомбардувань німецькою та радянською авіаціями.



*Світлина з приватного архіву Анни Лемешко, оцифровано ГО «Після тиші»*

На світлині: похорон Степанки Бобрик — 26-річної жительки села Жашковичі на Волині. Її смертельно поранило осколком під час німецького бомбардування улітку 1941 року. Похоронну процесію супроводжує священник місцевої Миколаївської церкви Василь Мисечко, репресований після війни радянським режимом.

*Джерело:* ГО «Після тиші»

## ПОЛЕМІКА

## БАНАЛЬНІСТЬ ЗЛА: ВІД АУШВІЦУ ДО МАРІУПОЛЯ

На каналі «10 запитань історичу» розміщено інтерв'ю з керівником Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолієм Подольським про історію табору смерті Аушвіц, який став беззаперечним символом злочинів нацистів у Другій світовій війні. Це історія про те, як одні люди (зокрема освічені та, здавалося б, психічно здорові) вбивали інших людей в масштабах і системності, невідомих раніше. «Банальність зла» полягала в тому, що чесно та відданості перетворила бюрократів на заповзятих виконавців геноциду.

Яскравим прикладом такого функціонера був комендант Аушвіцу Рудольф Гесс. Його образ фігурує в багатьох мистецьких роботах. Нещодавно він став головним персонажем фільму «Зона інтересу» (оснований на романі британського письменника Мартіна Еміса), який отримав дві премії «Оскар» — як найкращий міжнародний повнометражний фільм і за найкращий звук. Аушвіц — це також частина історії України.



«10 запитань історичу» від команди «Історія без міфів» — це інтерв'ю з найкращими фахівцями про історично важливе, ціннісне та суперечливе.

Відеозапис інтерв'ю за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=0YogrPyUaak>

Інформація УЦВІГ

## ДИСКУСІЯ

«СУЧАСНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА  
ЯК КОНФЛІКТ ЦІННОСТЕЙ ТА ІДЕОЛОГІЙ»

2 травня 2024 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса відбулася VI панельна дискусія «Сучасна російсько-українська війна як конфлікт цінностей та ідеологій».

Організаторами заходу були Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Національна академія Служби безпеки України, Інститут історії України НАН України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Перед початком роботи панельної дискусії з вітальним словом до учасників наукового заходу звернулися керівни-

ки установ-організаторів. Директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, академік *Олег Рафальський* висловив вдячність науковим установам, які долучилися до заходу, та анонсував подальші проекти спільно з Національною академією Служби безпеки України. Директор інституту історії НАНУ, академік *Валерій Смолій* нагадав, що ідея цього заходу насамперед у тому, щоб бути майданчиком для дискусій, обміну думками між представниками різних галузей знань. Ректор Національної академії Служби безпеки України *Андрій Черняк* як представник, з одного боку, освітянської спільноти, а з іншого, — системи державної безпеки зокрема зазначив: «Питання цінностей є не менш важливим, ніж питання зброї чи військового вишколу. Ми в Академії СБУ намагаємося виховувати не лише військових чи силовиків, а в першу чергу громадян та патріотів».

Дискусія відбувалася на двох панелях, кожна з яких мала свого модератора та окрему тематику. Першу панель «Російсько-українська війна у контексті ціннісних орієнтирів сучасного світу» модерував кандидат політичних наук, провідний науковий співробітник відділу політичних інститутів та процесів Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України *Ростислав Балабан*. Розпочав дискусію щодо цінностей, намірів, світоглядних орієнтирів доктор філософських наук, завідувач відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН Украї-



Учасники панельної дискусії

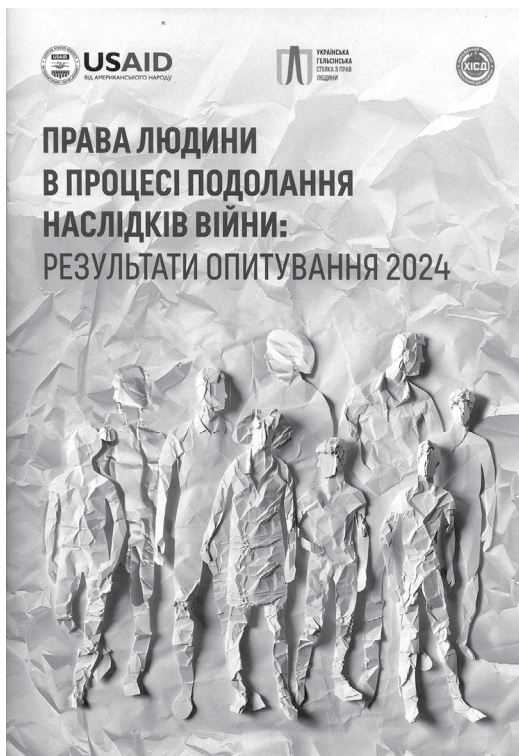
ни *Сергій Пролєв* своєю доповіддю на тему «Чи залишилися ціннісні орієнтири у сучасному світі? Війна як знецінення цінностей». *Анна Гончаренко*, доктор юридичних наук, доцент, заступник директора Інституту державної безпеки Національної академії Служби безпеки України запропонувала поглянути на питання кризь призму ідентичності. У своїй доповіді «Українська ідентичність в контексті універсальних цінностей як базових елементів стратегій і концепцій національної безпеки» науковиця порушила питання про те, яким чином українське законодавство визначає поняття ідентичності та які колізії виникають при цьому.

Модератором другої панелі на тему «Ціннісні пріоритети воюючих сторін» був кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України НАН України *Володимир Головка*. Різниця між Україною та Росією навіть на рівні дотри-

мання традицій ведення війни присвятив свою доповідь *Олександр Лисенко*, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, завідувач відділу воєнно-історичних досліджень Інституту історії України НАН України. На конкретних прикладах законодавства, яке регулює та встановлює правила ведення війни, науковець продемонстрував не просто нехтування окупантами гуманітарним законодавством, а й свідоме та навмисне його порушення. За словами учасників дискусії, *Олександр Лисенко* зібрав матеріал, який стане у пригоді для укладання антології документів щодо правил ведення війни. Логічним продовженням теми полярності цінностей Російської Федерації та України стала доповідь доктора історичних наук, професора, завідувача відділу політичної культури та ідеології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України *Юрія Ніколайця* «Політичні цінності: конфлікт у контексті російсько-української війни».

*Інформація з офіційного сайту Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*

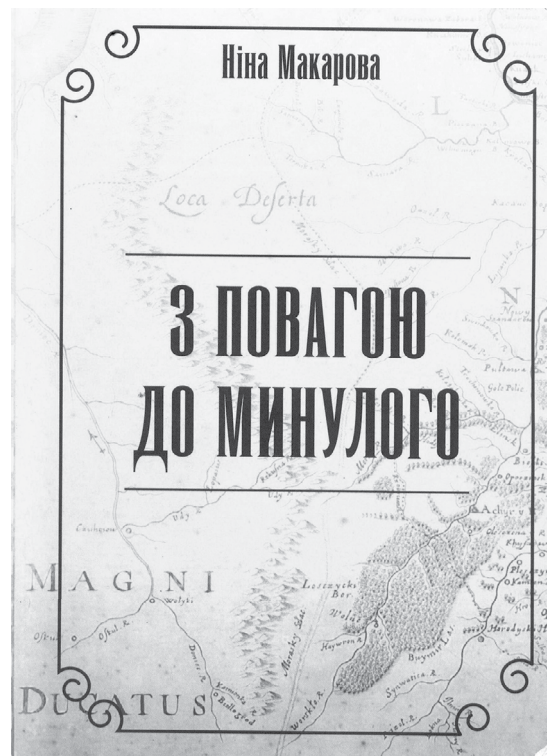
## НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ



**Кобзін Д., Черноусов А., Щербань С. Права людини в процесі подолання наслідків війни: результати опитування. Київ, 2024**

Публікацію підготовлено громадською організацією «Харківський інститут соціальних досліджень» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Права людини в дії», що впроваджується УГСПЛ.

Погляди та інтерпретації, представлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди USAID, Уряду США. Відповідальність за вміст публікації несуть виключно автори та УГСПЛ.



**Макарова Н. З повагою до минулого. Дружківка, 2020**

У цьому збірнику зібрані статті, в яких досліджено важливі моменти в історії м. Дружківки Донецької області, України, біографії знакових людей, доля яких пов'язана з нашим містом. Ці статті вже друкувались у наукових виданнях та періодичній пресі. Твори є відображенням авторської наукової і світоглядної позиції в певному часі. Крім того, читач може ознайомитись з уривками з творів учнів авторки, які займалися дослідницько-пошуковою діяльністю. В цих роботах висвітлено цікаві, мало вивчені моменти з історії нашого міста.

## ВИДАННЯ ПРОЄКТУ «МЕРЕЖА ПАМ'ЯТІ»



**Коли залишається лише пам'ять. Життя та загибель єврейської громади Дружківки / Наталія Дерев'яно. Київ : Український центр вивчення історії Голокосту, 2023. 144 с.**

У виданні досліджено майже півстолітню історію єврейської громади Дружківки — мультикультурного й багатонаціонального міста на півночі Донецької області України. Висвітлено історію вшанування пам'яті жертв Голокосту

в Дружківці після війни. Наведено унікальні фото, мапу, а також спогади про батька місцевого журналіста Євгена Борисовича Фіалка, написані спеціально для проєкту «Мережа пам'яті» у 2022 році. Видання розраховано на істориків, краєзнавців, учителів, учнів та усіх, хто цікавиться історією України, рідного краю, Другої світової війни й етнічних меншин України.



**Рава-Руська: життя та загибель єврейської громади / Петро Долганов. Київ : Український центр вивчення історії Голокосту, 2023. 94 с.**

Євреї мешкали в Раві-Руській майже від моменту заснування цього населеного пункту. Також тут жили чисельні українська і польська громади. Упродовж століть співіснування трьох великих етнічних груп у містечку формувалася особливий мультикультурний простір. Ця публікація роз-

повідає про основні етапи історії Голокосту в Раві-Руській, зокрема вбивство більшості місцевого єврейського населення під час Другої світової війни, виживання вцілілих євреїв і вшанування пам'яті загиблих.

Видання розраховано на істориків, краєзнавців, учителів, учнів і усіх, хто цікавиться історією України, рідного краю, Другої світової війни й етнічних меншин України.

## ОГОЛОШЕННЯ

### ГРОМАДА СЕЛА БАХІВ НА ВОЛИНІ ОПІКУЄТЬСЯ МІСЦЕМ МАСОВОГО РОЗСТРІЛУ ЄВРЕЇВ І ПРОСИТЬ ІЗРАЇЛЬ ДОПОМОГТИ ЗУПИНИТИ ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Волиняни під час війни по-особливому підходять до вшанування жертв невинної агресії, зокрема Голокосту, тому взяли під особливу опіку один із найбільших меморіалів «Захистимо пам'ять», що розташований у селі Бахів Ковельського району.

Тут усі, від малого до великого, дружно доглядають за місцем трагедії та військових злочинів. Адже на власному досвіді вже знають і відчувають, як це — бути незахищеними жертвами перед озброєним до зубів агресором, який під вигаданими лозунгами береться знищити цілий народ. Про це повідомляє Бюро екологічних новин. Один із активних членів громади *Андрій Янкель* зазначив: «Ми, українці, потребуємо сучасних Праведників народів світу в особах керівників розвинутих держав, які наберуться сміливості та відваги зупинити зло, що набуло сили, крокує Україною і знищує все на своєму шляху».

Більше деталей за посиланням <https://youtu.be/YkZE9Hk9YVs>

Джерело: Волинські новини



Меморіал у с. Бахів

## АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРА

1. Освітній семінар-школа «Історія Голокосту в Україні: вивчення, викладання, пам'ять».
2. Освітні події.
3. Наукові події.
4. Полеміка.
5. Новини бібліотеки Центру.

#### Адреса редакції:

Український центр вивчення історії Голокосту  
вул. Генерала Алмазова, 8, оф. 109  
01011, Київ-11, Україна

Тел./факс: +38 (044) 285-90-30

[www.holocaust.kiev.ua](http://www.holocaust.kiev.ua)  
e-mail: [uhcenter@holocaust.kiev.ua](mailto:uhcenter@holocaust.kiev.ua)

#### Редакційна колегія:

*Любов Кремінець*  
*Анатолій Подольський*  
*Олена Пазюк*

#### Дизайн, комп'ютерна верстка:

*Марина Кулікова*